

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATION
NOVEMBER 2015

SEPEDI LELEME LA GAE: LEPHEPHE I
SEPEDI HOME LANGUAGE: PAPER I

Nako: Diiri tše 3

100 Meputso

HLOKOMELA

1. Lephephe le le na le matlakala a 10. Kgonthišiša gore matlakala a feletše.
  2. Araba dipotšišo ka moka ka Sepedi.
  3. Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
  4. Gore o tle o kgone go kgobela meputso, ngwala ka bothakga o be o beakanye dikarabo tša gago gabotse.
-

KAROLO YA A   TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

Badišiša ditemana tše gore o kgone go araba dipotšišo tša go di latela:

- 1 Motšhitšhi o rile go boa kerekeng, a ya go apola gomme a thoma go tsoma dijo ka mahlo. O lebeletše mo gohle, empa a hloka seo a ka homotšago mala ka sona. Le ge a se a itlwaetša mokgwa wa go ukamela ka dipitšeng, empa tlala e ile ya mo gapeletša. Mmagwe yoo a bego a robetše moriting wa mohlare nakong yeo, a lora a dutše fase tlhenkge, a tlišetšwa dijo ke ngwetši ya gagwe yeo e mo ratago. O phafošitšwe ke go kwa dipitša di thulana. Ka mogopolo wa gore mohlomongwe dimpša di ka be di tlile go inyakela dijo, o ile a raga lepayana lela, a nanoga a swere molamo ka letsogo la go ja. A bona mpšamotho e ntše e tsoma dijo ka mahlo a mahubedu. Ba lebelelane ka mahlong, go hloka yo a ka thomago go bolediša yo mongwe.
- 2 Ka morago ga sebakanyana, Maphuti a nama a re: "Motšhitšhi afa o tloga o le monna bjalo ka banna ba bangwe?" "O ra bjang Mma?" "Ke re afa o monna naa?" "Ke monna Mma." "Monna o a ikgopolela. Ga a gopolelwe ke dithaka tša gagwe." "O ra bjang Mma?" "Motšhitšhi, Dikwero o nyaka tšhelete ya gagwe. Etšwa ka leano o monna." "Ke tla tšwa ka leano la mohuta mang ke sa šome, Mma?" "Yo a šomago ke mang?" "A ke re mathata a ka moka a hlotšwe ke wena." "Ga ke gane gore a hlotšwe ke nna Mma, fela ..." "Aga, etšwa leano la go a rarolla. Ge o kgonne go a hlola le go a rarolla o tla kgona. Etšwa leano Tau, o se mpolaiše batho. Dikwero o nyaka seo e lego sa gagwe." Maphuti o mathateng. E sa le mola a lokollwago bookelong ga se a ke a hwetša modiro. Ngaka Molaki o mo laetše gore a fetše dikgwedi tše lesomepedi a sa šome. Madimabe ke gore e šetše e le mengwaga bjale monna wa ga gagwe a biditšwe. O fela a eya go kolotiša diyamaleng ga rakgwebo wa motse wa bona Dikwero.
- 3 Maphuti o homotše. Le morwa wa gagwe Motšhitšhi o homotše. Bobedi ba nyaka tharollo ka megopolong ya bona ka setu. Bobedi ba nyaka tsela ye e ka ba thušago go hwetša diranta tše masometharo, gore ba tle ba ikhutše Dikwero. Motšhitšhi o rile a sa tsepeletše mmagwe ka mahlong, a kwa lešata ka phapošing ya mmagwe. O gadimile mmagwe, morago a tšwa ka lebelo. O thulane le mmagwe mojakong, e le ge ba bakišana go tsena ka ngwakong. Maphuti o rile a sa itshwere hlogo ka ge a kwešitšwe bohloko ke Motšhitšhi, kolobe ya mo thula a be a nyaka go wela fase. Motšhitšhi o e ragile ka leoto ya boela ka ngwakong. Mmallo! Kolobe e hlametše batho kola. E jele butswana bjola bja ditšhiwana tša Mmopi. Lehono gona e ipshinne ka nnete. E rile go ja, ya iphumula molomo ka go epa lebato la ngwako. Mahlatse e hweditše Maphuti a be a sa tšwa go fetša go le ritela, le sa le le lenanana. Maphuti o rile go bona tše, a kgabakgabiša dikgobe ka pelo ye bohloko.
- 4 Motšhitšhi o gadimile mmagwe gatee bjalo ka legadima a be a šetše a topile selepe, a kgabetlela kolobe yela ya moagišane wa bona. O ile a kgabetlela kolobe yela mo bjoko bo ilego bja šala bo gašane mo gohle. Madi a be a elela mo gohle. Marapo a yona a šala a bonala. Ka nnete go be go se se sebotse seo Motšhitšhi a ilego a se dira ka kolobe ye. Le ge o be o le sejato, o be o ka ila go ja nama ya mohuta wo.
- 5 Nkwešeng o kwele fela ka sello sa kolobe, a tšwelela a kitima ka lebelo la mpšhe. O rile ge a fihla, a hwetša kolobe ya gagwe e kgabetleletšwe ka selepe. Maphuti ditsebe di emele hlogo. Morwa wa gagwe o mo obetše molato wo mongwe. Motšhitšhi le yena o gakanegile. **Maphuti o gadimile morwa wa gagwe ka pefelo, a ediša dikededi.** O be a sa gopotše go yo kgopela diranta tše masometharo go Nkwešeng gore a tle a kgone go neela Dikwero seo e lego sa gagwe. Bjale ditaba di eme ka lešele. Motšhitšhi o bjetše peu ya bonaba magareng ga mmagwe le Nkwešeng. Mokgekolo o rile ke a di sohla tša mmipela ...

[Tshehlana ya ka; 2006, P.S. Bosoma, letl. 31–34]

- 1.1 Akanya hlogo ya maleba ya ditemana tše tša ka godimo. Thekga karabo ya gago ka mabaka a mabedi a go kgodiša. (2)
- 1.2 Go ya ka temana ya mathomo, na mongwadi o šupa eng ge a re: 'a hloka seo a ka homotšago mala ka sona'? Ngwala mabaka a mabedi. (2)
- 1.3 Go tšwa temaneng ya bobedi, ke thuto efe ye bohlokwa yeo mmagoMotšhitšhi a nyakago go e ruta morwa wa gagwe? Efa dintlha tše pedi. (2)
- 1.4 Ngwalolla mantšu a a boletšwego ke Motšhitšhi ka polelotharedi:
"Ga ke gane gore a hlotšwe ke nna mma." (1)
- 1.5 Tsopola seka SE TEE seo se šomišitšwego temaneng ya boraro gomme o be o fe tlhalošo ya sona. (2)
- 1.6 Tsopola mohlala wa sekapolelo sa papišo temaneng ya bone gomme o be o hlaloše gore mošomo wa sona ke ofe ge se šomišitšwe ka tsela yeo. (2)
- 1.7 Na 'sejato' ke motho wa mohuta mang? (1)
- 1.8 Ngwala lefoko le le latelago ka kganetšo, gomme o hlaloše gore le šupa eng ge le šomišitšwe ka tsela ye.
'Maphuti ditsebe di eme le hlogo.' (2)
- 1.9 Na ke mokgatlo ofe woo o ka solago ditiro tša Motšhitšhi mabapi le go bolaya kolobe? Thekga karabo ya gago ka ntlha e tee. (2)
- 1.10 Motšhitšhi o gakanegile ga a tsebe gore a dire eng ka seemo sa ditaba. Mo fe dikeletšo ka dintlha tše pedi. (2)
- 1.11 Ge o be o le wena Tona ya Kgoro ya Selegae o be o tla dira eng go thuša malapa a go swana le a boMotšhitšhi? Ngwala dintlha tše pedi. (2)
- 1.12 Ngwala lefoko le le latelago ka polelopegelo/polelotirišwa:
'Motšhitšhi o bjetše peu ya bonaba magareng ga mmagwe le Nkwešeng.' (1)
- 1.13 Tsopola mohlala wa lelahlelwa go tšwa temaneng ya boraro, o be o hlaloše gore mošomo wa lona ke ofe. (2)
- 1.14 Tsopola lehlathi go tšwa lefokong leo le kotofaditšwego temaneng ya mafelelo gomme o be o ngwale gore le hlatha lefoko leo bjang. (2)

KAROLO YA B KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Bala ditemana tše di latelago ka kwešišo gomme o di akaretše ka mafoko a lesome ka go ngwala **DINTLHA** fela. Kakaretšo ya gago e be le mantšu a go se fete a 90.

Ntlo ya magoši e lwantšha tšhomišompe ya dikoma

- 1 Ge sehla sa marega se fihla, bjalo ka tlwaelo, magoši le baditi ba thoma go itokišetša go ntšha dikoma. Ntlo ya magoši mo Limpopo e nyamišwa ke batho bao ba itirelago boithatelo ge go etla nako ya go ntšha dikoma.
- 2 Seo se tla ka morago ga gore go be le batho bao ba ntšhago koma ntle le mangwalo a maleba le boitemogelo mola ba bangwe ba ntšha koma pele ga nako. Seo se šitiša dithuto dikolong ka ge bana ba tšhabela komeng mola nako ya go tswalela dikolo e sa hlwa e fihla. Morena Morema Lemao wa go ntšha koma o re: "Megabaru ga ya loka le gatee. Bjalo ka moditi wa koma, re tseba gabotse gore koma e swanetše go ntšhwa ke motho yo a nago le mangwalo le boitemogelo e sego senkgamekgato."
- 3 Ye nngwe taba ke gore ba Ntlo ya Bogoshi ya profense ba tlogile ba re laela gore koma ga se ya swanela go šitišana le thuto. Mošemanyana o no tšwafa go šoma a thoma a itira mokgalabje wa go tseba ka koma mola e sa le ramamilana a ka nyaka mošomo a šoma. Go ntšha koma ga go nyake bašemanyana ka ge go na le boikarabelo bjo bontši bjalo ka go tseba diila le go latela melao ya setšo. Koma ga se kgwebo, ke taba ya go latela mo go gatilego borakgolokhukhu ba rena le go ruta bafsa ditlwaelo tša setšo. Ge o thoma go ntšha koma o swanetše go ba motho yo mogolo yo a nago le boitemogelo ebile o tsebe le dingaka tša go thekga koma. Ge o ka se thekge koma, o tla bona mathata ka ge e le bjalo ka lapa, e khekgwa. Batho ba ntšha koma ntle le go e thekga, ke moka bana ba batho ba loba maphelo.
- 4 Taba ye nngwe ke gore re ile go kgonthiša gore bao ba ntšhitšego koma mathomong a kgwedi ya Mopitlo ba lebane le letsogo la molao ka ge seo se šitiša thuto. Re tlogile re bea taba phaa, gore dikoma di swanetše go thoma ge dikolo di tswalelwa ke moka di aloge ge dikolo di bulwa gore bana ba kgone go boela dikolong. Go nyatša magoši ke molato wo mogolo kudu woo motho a ka ikhwetšago a rakilwe mo a dulago.
- 5 Sa batho ke go hlompha setšo. Go itirela boithatelo ga se setho. Koma e sepedišana le boikarabelo bjo bogolo, tlhompho ya diila, tsebo le boitemogelo bjo bo tseneletšego bja bongaka bja setšo.

[Seipone; 04-18, Phupu 2013]

10 meputso

KAROLO YA C THETO**POTŠIŠO YA 3 SERETO SEO SE SEGO SA BONWA**

Badišiša sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

MERITIMEBEDI	
Meriti ye mebedi lefastereng la ka!	1
Mongwe moriti, mong o tsebja ke mosadi;	
Ke moriti, o swana le mong wa wona.	3
Ka bokopana, le ka boso, ba a swana;	
Ka kgang, le ka swele, ba a swana;	
Ka boradia, le bobbe, ga ba fapane felo.	6
Moriti tenang, o ntshofatša pelo ya ka, e šweufetše!	
Nna le wena, go amogetšwe mang pele fa?	
Ke mang yo, lefastereng la ka, mosadi?	9
O tšwa kae mola monna ka fa, a phela?	
Ke kgale ke bona gore moriti wa bobedi o gona;	
Nna ke wa go kokona marapo le melatša;	12
Wa bobedi moriti, o swana le mong;	
Lehono ke wela tsela, ke kgotšwe.	

[Senakangwedi 5; 1991, D M Mampuru]

- 3.1 Na moreti o reta eng mo seretong se? Thekga karabo ya gago ka lebaka la go kwagala. (2)
- 3.2 Tsopola mohlala wa morumokwano seretong se. (1)
- 3.3 Mohola wa leswao la '!' mothalotheong wa 1 le wa 7 ke ofe? Ngwala dintlha tše pedi. (2)
- 3.4 Moreti o šupa eng ka mantšu a; 'o ntshofatša pelo ya ka' mothalotheong wa 7? (1)
- 3.5 Hlaloša sephetho seo se tšerwego ke moreti ge a ruma sereto sa gagwe. O gapeleditšwe ke eng go tšea sephetho sa mohuta wo? (2)
- 3.6 Na go foka moya wa mohuta mang mo seretong se? Efa lebaka. (2)

[10]

POTŠIŠO YA 4 DIRETO TŠE DI BONWEGO**4.1 Badišiša sereto se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:**

Kgakana tše – BMT Makobe	
Ke kgakana maphurollaphurolla mafego,	1
Ke kgakana maphaphasela matšobeng a lefase,	
Getsola o bone gore di penapeniša nkhekhuwana bjang.	
Se di tsepelele gobane di tla dira kudu,	4
Gobane tše di a makatša tše,	
Di sa tšhabe ge di bona batsomi ba tšona.	
A hleng di kgahla kudu kgakana tše, bathong!	
Ke tla utswa a tšona mae,	8
A tle a phaphaše mo,	
Gore mafotwana matšwamaeng,	
Ke tle ke ithuele;	
Gobane e feta nakwana go tabalaka,	12
Go tabalaka le melala le dithokgwathaba,	
Ke tsoma, ke nyaka kgakana tše.	
Kgakana tše di botsebotse tše,	
Ge di kweletše kwena maru a kgothogile,	16
Sa tšona e le go ja ao a lemilwego,	
Sa tšona e le mašupakamonwana, maragakamoletse,	
Mosegare le bošego e le makatana le seipone.	
Ka go se kgotsofatšwe ke selo,	20
Ge di eya mafulo,	
Dintshela o tla kota bjang?	
Ba re mohla o feletšwe le go totoša di a dira,	
Ge di lebile magagabo lehumong pele mabonananeng,	24
Gobane e sa hlwele e le kgakana tša dithokgwathaba,	
E le tša Sekgowa di nyaka mabela' Sekgowa.	26

[Direto tša Sesotho sa Leboa; 2012, Prof. D M Kgobe]

4.1.1 Sekaseka tshwantšhišo temanathetong ya pele ka go tsopola dintlha TŠE NNE go tliša karabo ya gago. (5)

4.1.2 Sekaseka sebopego sa sereto se ka go bea šedi go:

- Ditemanatheto (5)

- 4.2 Badišiša setsopolwana se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo ka tshwanelo:

Kobaobane	
O mošiši, o šišitše.	
O tladitše todi ya dinose.	2
O sehlepišalebole,	
Ga o lemoge gore	4
Mohlang ba go topa nta thekeng,	
Ngwedi o tlile go apogelwa ke maru.	6
Dintšhi di tlile go fofa,	
O šale o le lefetwa,	8
O fetilwe ke tšeo di bego di go lebane.	
O fetilwe ke wa gago monna,	10
A etšwa go nyala o šele,	
O šale o beile mokganya phatleng,	12
A gago matswiana kolobe e phureditše,	
Seboko sa tswalo se ile ga ntilatilane,	14
Se tšhabile makgoma makgomelateng,	
Se ngadišitšwe ke lekokoro la Ramošweu ...	16

[Direto tša Sesotho sa Leboa; 2012, Prof. D M Kgobe]

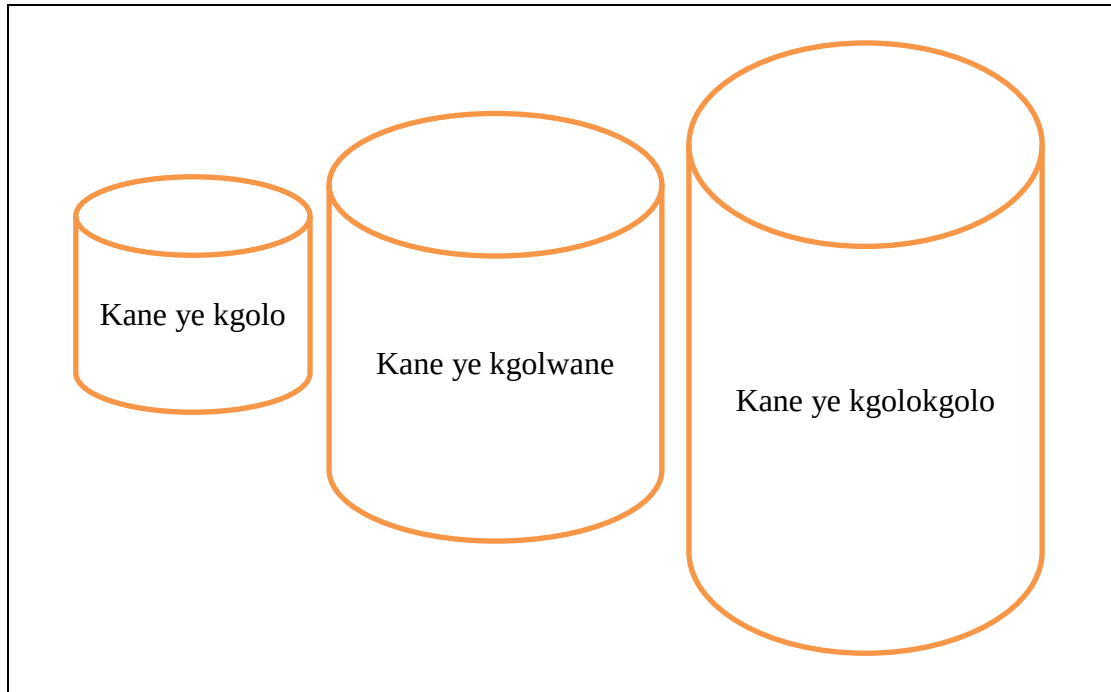
- 4.2.1 Efa mohuta wa sereto se o be o tšweletše lebaka la gago. (2)
- 4.2.2 Tsopola mohlala wa kelelothalo o be o fe mošomo wa yona. (2)
- 4.2.3 Hlaloša tema ye e kgathwago ke sešura mothalotheong wa 1. Efa dintlha tše pedi fela. (2)
- 4.2.4 Hlagiša molaetša wa sereto se ka dintlha tše nne. (4)

[20]

30 meputso

KAROLO YA D THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠO YA POLELO**POTŠIŠO YA 5**

5.1 Lebedišiša ditswantšho tše di latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

5.1.1 Seswantšho se se bontšha mohlala wa tekatekanyo. Hlaloša gore ke seripa sefe sa polelo seo se šomišitšwego go swantšha maemo a kane ye. (1)

5.1.2 Ngwala seripa se sengwe sa polelo seo se ka dirišwago go tšweletša mokgwa wo ntle le seo se šomišitšwego mo seswantšhong se. Thekga karabo ya gago ka mohlala wa maleba. (2)

5.2 Bala methaladi ye e latelago ka šedi:

Baswana ba boletše ba re monna ke nku o llela teng. Le ge go le bothata o ema senna a bontšha bonna bja gagwe ge **a boledišana le bomorwarragwe gore go se tlo senyega go ya pele.**

5.2.1 Tsopola mohlala wa lediriši ka mo godimo gomme o be o le šomiše bjalo ka lethuši lefokong la maleba go laetša kwešišo ya lona. (2)

5.2.2 Ngwala lelatodi la lentšu le 'bothata' go ya ka mo le šomišitšwego ka gona polelong ya ka godimo gomme o be o le šomiše lefokong la gago go laetša kwešišo ya lona. (2)

5.2.3 Hlaloša seema se se šomišitšwego lefokong la pele. (1)

5.2.4 Hlaloša phapano magareng ga: 'senna le bonna', go ya le ka tsela ye a šomišitšwego ka gona polelong ya ka godimo. (2)

5.2.5 Tsopola lebopi la kganetšo mafokong a a ka godimo. (1)

5.2.6 Ngwalolla lefoko le le kotofaditšwego ka mo godimo ka tumelo. (1)

5.3 Bala mafoko a a latelago ka šedi:

Tate o gorogile maabane. O itheketše sutu ya dira ga di bonwe. Ge a mphurollela yona ka bona maphakga a mabedi.

5.3.1 Hlaloša mešomo ye meraro ya mabopi ao a kotofaditšwego ka mo godimo. (3)

5.3.2 Hlaloša gore ke ka lebaka la eng leina le 'Tate' e le learogi? (1)

5.4 Lebedišiša ditswantšho tše di latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

SELEFOUNE YA MMAMORATWAKGOMO!

'Sony Xperia Z3'

E kaonafatša bophelo bja gago.

Na o nyaka go kgokagana le lefase ka dinako tšohle?

Šomiša 'Sony Xperia Z3'

- E na le khamera ye bogale
- Ga e tšhabe meetse, gomme seo se dira gore o kgone go tšea dinepe ka yona o le ka gare ga meetse
- Ga e na taba le lerole
- E šoma ka lebelo la mmutla

'Sony Xperia Z3' ke yona selefouno ya nnete lefaseng ka bophara!

[Inthanete le boithlamelo]

5.4.1 Hlaloša gore ke ka lebaka la eng mmapatši a tsentše mantšu a: 'Sony Xperia Z3' ka ditsebjaneng ebile a a ngwadile le ka moseka. (1)

5.4.2 Kgetha mohlala wa lentšu le le dirišitšwego bjalo ka leadingwa gomme o be o hlaloše mohola wa lona. (2)

5.4.3 Leina le 'mmamoratwakgomo' ke mohuta ofe wa leina? Hlaloša gore le bopilwe bjang. (2)

- 5.4.4 Ke molaetša ofe wa go iphihla mo papatšong? Efa ntlha e tee. (2)
- 5.4.5 Na mmapatši o šomišitše molaetša ofe go jabetša/goketša/hlalefetša mmadi? (1)
- 5.4.6 Ke ka lebaka la eng mmapatši a šomišitše difonte tša go fapana papatšong ye? (1)
- [25]

POTŠIŠO YA 6

Badišiša temana ye e latelago, gomme o e phošolle:

lesiba wa batho, o ile a sa re o rema lediga la go yo etielela lešaka, mphenye wa seletswana sela wa re pšho "Ke ya go botša moagišani yola ka reng ka ge ke se adimile? Mosadiana waka yena o tlo reng ge dipudi di ka lala di šwatlhile gape. Ga gona taba ke monna ke tla loga maano.

[10]

35 meputso

Palomoka: 100 meputso